

Дмитренко Е. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

У роботі проаналізовано особливості правового забезпечення фінансової безпеки в Україні. Акцентовано увагу на положеннях Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, які стосуються сфери національної безпеки в цілому та окремо – сфери публічної фінансової діяльності. З'ясовано сутність поняття «фінансова безпека» та такі елементи її системи, як об'єкт, суб'єкти, мета, завдання, показники, загрози, види.

Охарактеризовано особливості правового забезпечення фінансової безпеки за сучасних умов на прикладі безпеки банківської системи України. Зокрема, розглянуто діяльність Національного банку України та інших суб'єктів у період банківської кризи (2014-2018 рр.) і поширення пандемії (2019-2021 рр.). З'ясовано особливості правового забезпечення безпеки окремого банку. Проаналізовано низку чинників, що негативно впливають на забезпечення стабільності банківської системи України. Визначено окремі шляхи удосконалення механізму правового забезпечення фінансової безпеки та безпеки банківської системи України як її окремого виду.

Вступ

Реформи, які проводяться в Україні в умовах в інтеграційних процесів та співробітництва з міжнародними організаціями і фінансовими інституціями, спрямовані на удосконалення з-поміж інших і сфери фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування (надалі – публічної фінансової

діяльності). Вирішення цього завдання потребує існування в державі ефективного механізму забезпечення національної безпеки та фінансової безпеки як її окремого виду, спрямованого на збереження й підтримання правового порядку та належну охорону і захист фінансової системи України.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (надалі – Закон № 2469-VIII) та наукових джерел сутністю національної безпеки є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших фундаментальних національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1, статті 1, 3]; стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 13].

Із прийняттям Стратегії національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 (надалі – Стратегії) було визначено пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція. У Стратегії зазначено, що набуття повноправного членства України в Європейському Союзі і в Організації Північноатлантичного договору є стратегічним курсом держави, для реалізації якого має бути забезпечено повну імплементацію та подальшу адаптацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, інтеграцію національної економіки до європейського економічного простору [3, пп. 5, 25, 34].

Важливими є ті положення Стратегії, якими визначено чинники, що перешкоджають забезпеченню національної безпеки (непослідовність та незавершеність реформ і корупція, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, недосконалість та фрагментарність законодавства тощо). Водночас документ містить перелік завдань, які необхідно вирішити для зменшення негативного впливу цих та інших чинників. Зокрема, це: розвиток ринкової конкуренції; забезпечення детінізації господарських

відносин; захист права власності; забезпечення сталого функціонування фінансової системи, послідовності грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів [3, п. 53].

Отже, законодавством визначено окремі чинники, які впливають на стан захищеності та забезпечення фінансових інтересів особи, суспільства, держави чи окремих її адміністративно-територіальних одиниць і їх захисту від різних загроз. Зазначене, на нашу думку, є сутністю діяльності із забезпечення фінансової безпеки, яка за сучасних умов характеризується певними особливостями, а тому потребує наукового аналізу.

1. Механізм забезпечення фінансової безпеки

Фінансова безпека за сучасних умов є станом захищеності і забезпечення фінансових інтересів особи, суспільства, держави чи окремих її адміністративно-територіальних утворень та їх захисту від різних загроз.

Науковці вважають фінансову безпеку окремим видом безпеки та визначають її: як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової [4, с. 63], розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення [5, с. 14], що характеризується: захищеністю фінансових інтересів держави та суб'єктів господарювання [6, с. 235]; збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [4, с. 63], здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність) [5, с. 14].

Підтримуємо думку, що окремим видом національної безпеки є фінансова безпека. Окрім того, вважаємо, що в її системі варто виокремлювати такі елементи: об'єкт; суб'єкти; мету; завдання; показники; перелік загроз; види фінансової безпеки

Відповідно до положень Закону № 2469-VIII об'єктом національної безпеки є національні інтереси України, тобто життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Саме тому державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності,

конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [1, статті 1, 3]. Ці ж цінності, а також фінансова система України виступають об'єктами фінансової безпеки. Однак, узагальненим об'єктом фінансової безпеки виступають фінансові інтереси особи, суспільства, держави чи окремих територій, їх охорона та захист. Але варто враховувати й об'єкти інших сфер, безпосередньо пов'язаних із сферою публічної фінансової діяльності – економічної, військової, соціальної (економічний та військовий потенціал держави, її матеріальні цінності тощо) [7, с. 54].

Роль суб'єктів фінансової безпеки виконує насамперед держава, що здійснює функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої і судової влади, та органи місцевого самоврядування, а також юридичні та фізичні особи. Окремою групою серед них є суб'єкти забезпечення фінансової безпеки, які наділені спеціальними повноваженнями у цій сфері.

Завдяки діяльності зазначених суб'єктів реалізується мета фінансової безпеки – охорона і захист фінансових інтересів особи, суспільства, держави та її адміністративно-територіальних одиниць від внутрішніх і зовнішніх загроз. Досягнення цієї мети забезпечується виконанням низки завдань, основними з яких є наступні: профілактика та запобігання порушенням фінансового законодавства; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз фінансовій системі держави, вжиття заходів щодо їх нейтралізації; оперативне виявлення змін і негативних тенденцій у сфері публічної фінансової діяльності, своєчасне реагування на них; виявлення та формування умов, сприятливих для ефективного здійснення публічної фінансової діяльності; послаблення шкідливих наслідків від протиправних дій, спрямованих на підрив фінансової безпеки; збереження і ефективного використання фінансових ресурсів [2, с. 20-21].

Стан фінансової безпеки оцінюється системою різних її показників (критеріїв), які об'єднують у групи: макроекономічні показники (загальний обсяг фінансових ресурсів, доходів і видатків бюджетів, зовнішнього та внутрішнього боргу); зведені показники (витрати зведеного бюджету за основними

напрямами, показники фінансового ринку); індивідуальні показники [8, с. 74-76]. Натомість її загальними показниками є показники стабільності фінансової системи держави, що визначається рівнем дефіциту бюджету, стабільністю цін, оптимізацією фінансових потоків і розрахункових відносин, стійкістю банківської системи (так само, як і системи небанківських фінансових установ) і національної валюти, ступенем захищеності інтересів вкладників, розміром валютних резервів, розвитком вітчизняного фінансового ринку, станом зовнішньої та внутрішньої заборгованості, величиною дефіциту платіжного балансу України, інвестиційним кліматом тощо [5, с. 15].

Важливим чинником стану фінансової безпеки є система її загроз – конкретних і безпосередніх форм небезпеки або сукупності негативних чинників чи умов [2, с. 23], які ускладнюють (унеможлиблюють) реалізацію важливих фінансових інтересів інтересів особи, суспільства, держави та створюють небезпеку фінансовій незалежності України [3, с. 24]. Зазвичай, виокремлюють внутрішні та зовнішні, реальні та потенційні загрози фінансовій безпеці [9, с. 59], негативний вплив яких на фінансову систему України найбільше відчувається в кризових умовах. Якщо внутрішні загрози пов'язані з несприятливими процесами у фінансовій системі України, то зовнішні – у світовій фінансовій системі. Натомість, реальні загрози є такими, що вже виникли, а потенційні – які можуть виникнути.

Невід'ємним елементом системи фінансової безпеки є її види, що класифікуються за різними критеріями. Зокрема, за сферою публічної фінансової діяльності можна виокремити бюджетну, податкову, банківську, валютну та інші види безпеки.

Розглянемо особливості правового забезпечення фінансової безпеки за сучасних умов на прикладі банківської безпеки, яку ще називають «безпека банківської діяльності» [10], «безпека банківської системи та банківської діяльності» [11], «безпека у банківській сфері» [12]. Для визначення авторського підходу до назви зазначеного виду безпеки проаналізуємо відповідні положення Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III та наукових джерел. Так, сутністю банківської діяльності відповідно до цього Закону є залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних

умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [13, ст. 2].

Щодо змісту банківської діяльності, то він також розкритий у аналізованому Законі і полягає у: залученні у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; відкритті та веденні поточних (розрахункових, кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу); розміщенні залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [13, ст. 47].

Банківську діяльність здійснюють Національний банк України (надалі – НБУ), інші банки, а також філії іноземних банків. Ці суб'єкти охоплюються поняттям «банківська система України».

Отже, з урахуванням змісту норм Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо понять «банківська система України», «банківська діяльність», які співвідносяться як загальне та часткове (банківська діяльність є функціональним елементом банківської системи), невизначеності поняття «банківська сфера» у законодавстві та думок науковців щодо поняття «банківський сектор» як елементної частини більш широкого поняття «банківська система» [14, с. 420-421], вважаємо найбільш прийнятним для вживання поняття «безпека банківської системи України».

Вважаємо, що безпека банківської системи України – це стан захищеності і забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави у цій сфері та їх захист від різних загроз. Її об'єктом виступає банківська система України в цілому та окремі банки, небанківські фінансові установи, а суб'єктами забезпечення – органи, що здійснюють функції в цій сфері (насамперед, НБУ).

Діяльність із забезпечення безпеки банківської системи України здійснюється з метою її охорони і захисту від загроз, тобто, з метою підтримання безпечного рівня її функціонування. Досягнення цієї мети, на нашу думку, передбачає реалізацію таких основних завдань: оперативне реагування на виявлені зміни й негативні тенденції, своєчасне виявлення загроз безпеці банківської системи України; своєчасне вжиття заходів щодо нейтралізації загроз безпеці банківської системи України;

запобігання протиправним посяганням на банківську систему України та послаблення шкідливих наслідків у випадку їх вчинення.

Якщо мову вести про стан безпеки банківської системи України, то, безумовно, він визначається через певні показники: кількість банків; загальний обсяг сплачених статутних фондів; кількість банків, виведених із ринку; частка іноземного капіталу у банківській системі України; обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання; обсяг депозитів у банках; кошти підприємств, установ, організацій на банківських рахунках; курс гривні до основних іноземних валют; ставка рефінансування НБУ; відсоткові ставки банків за кредитами і депозитами; розмір золотовалютних запасів країни [2, с. 211].

Окрім того, безпека банківської системи України характеризується її стійкістю до впливу різних загроз, основними серед яких є недосконалість правової, організаційної та інституціональної бази у цій сфері. Іншими загрозами безпеці банківської системи України виступають: відмивання «брудних» коштів та їх легалізація; слабкий захист банківських телекомунікацій від несанкціонованого введення в обіг фіктивних та підроблених банківських документів; здійснення операцій із незаконного переведення коштів; несвоєчасні та малоефективні заходи щодо захисту інтересів вкладників банків; слабка роль НБУ із нагляду за діяльністю банків з метою недопущення їх неплатоспроможності та банкрутства тощо [9, с. 58-59]. Слід також зауважити, що недостатній обсяг безготівкових розрахунків у грошовому обігу, використання суб'єктами господарювання готівкових розрахунків з метою ухилення від оподаткування, проблеми платежів з використанням пластикових карток [2, с. 40] також є тими чинниками, що не сприяють гарантуванню безпеки банківської системи України. Отже, зазначені та інші загрози особливо негативно впливають на банківську систему України та спричиняють виникнення негативних явищ в ній, а також на рівні окремого банку чи небанківської фінансової установи.

2. Особливості правового забезпечення безпеки банківської системи України у період банківської кризи (2014-2018 рр.) та поширення пандемії (2019-2021 рр.)

За сучасних умов фінансової кризи в Україні та світової фінансової кризи банківська система України є особливо

вразливою до впливу різних негативних чинників, а також на рівні окремого банку чи небанківської фінансової установи. Їх наслідком, зазвичай, є виникнення ризиків неплатежів за кредитами та зниження обсягів залучення коштів фізичних і юридичних осіб. У період кризи мають місце й такі негативні явища, як значні обсяги докапіталізації ряду банківських установ та виведення частини з них з ринку.

Проаналізуємо особливості правового забезпечення безпеки банківської системи України у найбільш складний період банківської кризи (2014-2015 рр.). Ця криза (як і попередні) була викликана політичною та економічною нестабільністю і спричинила падіння ділової активності, платіжної дисципліни суб'єктів господарювання.

Зокрема, 2014-2015 рр. мав місце вплив залучених коштів з банківської системи України, у першу чергу вкладів фізичних осіб. Відповідно до Аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень «Основні загрози безпеці банківської системи України та шляхи їх подолання» обсяг вкладів фізичних осіб за 2014 р. скоротився на 126 млрд.грн., або на 29 % (у національній валюті – на 53 млрд.грн. (на 21 %), в іноземній валюті – на 9 млрд. дол. США (на 40 %)). Окрім того, у аналізований період відбувалося зростання частки простроченої заборгованості за кредитами (станом на 01 січня 2014 р. цей показник загалом по банківській системі дорівнював 7,7 %, на 01 січня 2015 р. – 13,5 %, на 01 листопада 2015 р. – 20,4 %) та ключовою загрозою були курсові коливання [15].

Окрім того, банківська система України все частіше ставала об'єктом правопорушень у цій сфері, в тому числі за участю банків і за які вони були виведені з ринку. Так за спробу вивести за кордон близько 460 млн. дол. за підробленими документами було ліквідовано банк «Велес». Було встановлено, що 90% операцій банку були тіншовими або стосувалися виведення капіталів за кордон, а за рік банк здійснив таких операцій на 100 млн. дол. США. Також було ліквідовано банк «КСГ Банк» за відмивання коштів шляхом проведення низки транзакцій на рахунки клієнтів банку-фізичних осіб і подальшого переведення коштів у готівку за участю підставних осіб (в тому числі із підробленими паспортами) та випуску понад 500 платіжних карток на ім'я однієї людини.

Іншим прикладом є ПАТ «Банк Михайлівський», керівництво якого підозрюється у виведенні з банку 870 млн. грн. коштів вкладників та доведенні банку до неплатоспроможності. За даними НБУ, вчинені керівництвом «Михайлівського» тільки за один день (20.05.2016 р.) транзакції на суму близько 1 млрд грн призвели до збільшення навантаження на Фонд гарантування вкладів до 2,6 млрд грн. На підставі цього НБУ 23 травня 2016 р. визнав банк неплатоспроможним, а 12 липня 2016 р. – ухвалив рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. За підсумками інвентаризації активів ПАТ «Банк Михайлівський» було встановлено, що він не здатний задовольнити навіть 5% вимог своїх кредиторів, а відтак, є повністю неплатоспроможним. З початку процедури виведення ПАТ «Банк Михайлівський» з ринку Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – ФГВФО) відшкодував 2,5 млрд грн вкладникам.

Низку порушень законодавства було виявлено і в банку «Хрещатик». Зокрема, було встановлено, що окремим клієнтам банку 04 квітня 2016 р. було здійснено погашення кредитної заборгованості приватних підприємств, пов'язаних з акціонерами банку, на суму понад 600 млн грн за гроші з рахунків інших юридичних та фізичних осіб, внаслідок чого банк вивільнив з-під застави ліквідне майно (цінні папери, іпотеку, цілісні майнові комплекси та земельні ділянки) [16].

З огляду на наявні загрози важлива роль у їх мінімізації та нейтралізації належить механізму забезпечення безпеки банківської системи України, організаційні основи щодо якого визначені у Законах України «Про банки та банківську діяльність», «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV [17]. Такий механізм передбачає здійснення НБУ діяльності у сфері забезпечення безпеки банківської системи України, спрямованої на:

- сприяння фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи [17, ст. 6];

- аналіз стану фінансової системи щодо фінансової стабільності [17, ст. 7];

- здійснення постійного нагляду за дотриманням банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ і економічних нормативів [17, ст. 55];

створення ефективної системи внутрішнього контролю, що включає систему управління ризиками та внутрішній аудит [13, ст. 44];

проведення щорічної перевірки фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності банку аудиторською фірмою відповідно до законодавства України [13, ст. 70];

здійснення перевірок з метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, а також нормативно-правових актів НБУ [13, ст. 71] тощо.

Механізм безпеки банківської системи України тісно пов'язаний із забезпеченням її стабільності. Це зумовлено тим, що за сучасних умов можуть виникати обставини, що спричиняють нестійкий фінансовий стан банківської системи. З метою недопущення цього НБУ має право визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути його об'єктом перевірки (в тому числі особливості підтримання ліквідності банків): застосування економічних нормативів; формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків; запроваджувати обмеження на їх діяльність, у тому числі обмежувати або забороняти видачу коштів з поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій з вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей.

Наявність ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, а також обставин, що загрожують її стабільності підтверджується відповідним рішенням Ради з фінансової стабільності [17, ст. 7¹]. Основним завданням Ради з фінансової стабільності є своєчасне виявлення поточних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз та системних ризиків для забезпечення фінансової стабільності й мінімізації їх негативного впливу на фінансову систему держави. Відповідно до цього завдання Рада з фінансової стабільності виявляє, аналізує, здійснює оцінку та моніторинг загроз та системних ризиків для фінансової системи держави [18, пункти 3, 4].

У першому звіті Ради з фінансової стабільності було зазначено, що протягом 2014-2015 рр. банківський сектор пройшов найглибшу кризу за часів незалежності, що обумовлено як військовим конфліктом та анексією Росією українських територій, так і масштабними структурними дисбалансами, акумульованими протягом останнього десятиліття. Додатковим джерелом проблем, як зазначалося у звіті, було те, що банківський сектор тривалий час залишався без належного регулювання та ефективного нагляду. Це призвело до стрімкого зростання кількості установ, які не мали наміру виконувати функції класичного фінансового посередництва і розглядалися акціонерами виключно як інструмент фінансування пов'язаних бізнесів.

Щодо сучасного стану, то у Звіті Ради з фінансової стабільності за червень 2021 р. відзначається вплив коронакризи на зміни у фінансовому секторі в усьому світі та на безпеку банківської системи України. Зокрема, банківська система за таких умов змушена була скоротити кількість відділень, перейти до віддаленої роботи з клієнтами та співробітниками, скоротити обсяги готівкових операцій, посилити механізм захисту від кіберзагроз. Щодо останнього, то за даними Банку міжнародних розрахунків, близько чверті кібератак скеровується на фінансовий сектор через збільшення обсягів онлайн-платежів, спрощення процесу ідентифікації, віддалений режим роботи. У Звіті Ради з фінансової стабільності за червень 2021 р. йдеться про те, що основним засобом боротьби з цією загрозою є посилення кіберзахисності та підвищення фінансової грамотності [19].

Окремо варто зупинитися на низці проблем діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, які впливають на фінансову стійкість банківської системи. Аналіз законодавства у цій сфері свідчить, що у ньому до червня 2020 р цілі системи гарантування вкладів та повноваження ФГВФО не повністю відповідали практиці регулювання цього питання в країнах ЄС. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19 червня 2020 р № 738-IX було внесено зміни до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI. Зокрема, було визначено, що основним завданням ФГВФО є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплато-

спроможних банків з ринку та здійснення ліквідації банків [20]. Однак, як свідчить зарубіжний досвід, метою систем гарантування вкладів є, у першу чергу, уникнення системних фінансових криз, тобто забезпечення стійкості фінансової системи держави. Іншою проблемою є неефективний механізм взаємодії ФГВФО та НБУ. Як наслідок, фінансові проблеми окремих банків не діагностуються на ранніх етапах, натомість виявляються на стадії, коли уникнути банкрутства банку вже важко або неможливо.

Про наявність загроз у аналізованій сфері свідчать звіти ФГВФО. Так, у Звіті про діяльність ФГВФО за 2020 р. звертається увага на те, що станом на 01 січня 2021 р. в процедурі ліквідації перебували 46 банків, з яких 24 банки перебували в безпосередньому управлінні ФГВФО та в 1 банківській установі тривала тимчасова адміністрація. Протягом звітного року завершено процедуру ліквідації 16 банків, що були передані в управління ФГВФО. Загальна гарантована сума відшкодування, що була виплачена вкладникам неплатоспроможних банків протягом 2020 року за рахунок коштів ФГВФО, становила 389,9 млн грн. Іншим напрямом діяльності ФГВФО є робота з виявлення шкоди, заподіяної банкам та їх кредиторам рішеннями, діями або бездіяльністю пов'язаних з такими банками осіб. Станом на 01 січня 2021 р. ФГВФО пред'явлено 60 позовних заяв до 751 пов'язаної з банком особи щодо 41 неплатоспроможного банку на загальну суму близько 97 млрд грн [21].

Аналіз наявних ризиків у банківській системі містять і звіти Державної служби фінансового моніторингу України (надалі – Держфінмоніторингу). Зокрема, у Звіті за 2019 р. зазначено, що у 2019 р. Держфінмоніторингом було взято на облік 11 437 374 повідомлень від суб'єктів первинного фінансового моніторингу про фінансові операції, що на 14,7% більше, ніж у 2018 р. Протягом 2019 р. для активної роботи було відібрано 530 393 повідомлень про фінансові операції, що стали базою для формування 2 861 досьє. За результатами опрацювання досьє у 2019 р. до правоохоронних та розвідувальних органів було передано 893 матеріали, у тому числі 503 узагальнених матеріалів та 390 додаткових узагальнених матеріалів.

Якщо порівняти звіти Держфінмоніторингу за 2019 р. та за 2020 р., то у 2020 р. Держфінмоніторингом взято на облік

4 725 537 повідомлень суб'єктів первинного фінансового моніторингу про фінансові операції, що на 58,7% менше ніж у 2019 р. Зменшення кількості отриманих повідомлень відбулося у зв'язку з виконанням вимог оновленого Базового Закону, яким було змінено підхід до виявлення фінансових операцій з ознаками фінансового моніторингу. В порівнянні з попереднім 2019 р. кількість повідомлень про фінансові операції, що стали базою для формування досьє, зросла на 131,8% або на 699 267 повідомлень. За результатами опрацювання досьє у 2020 р. Держфінмоніторингом до правоохоронних та розвідувальних органів передано 1 036 матеріалів, у тому числі 607 узагальнених матеріалів та 429 додаткових узагальнених матеріалів [22].

Щодо діяльності НБУ у сфері безпеки банківської системи, то вона полягає у здійсненні заходів, що гарантують якісний захист прав та інтересів усіх банків та філій іноземних банків, які функціонують в Україні. Такі заходи НБУ спрямовуються на зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення поворотності кредитів, збереження фінансових і матеріальних цінностей усіх суб'єктів банківської системи України.

Забезпечення безпеки банківської системи є одним із напрямів грошово-кредитної політики, яку визначає та проводить НБУ. Так, в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2016-2020 рр. з урахуванням сучасного стану банківської системи та фінансової кризи було обґрунтовано потребу переходу від політики фіксованого до режиму плаваючого обмінного курсу ... Водночас було зазначено, що у разі потреби НБУ здійснюватиме інтервенції на валютному ринку з метою поповнення міжнародних резервів або для запобігання надмірним коливанням обмінного курсу [23].

У аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України» йдеться й про інші чинники, які знижують фінансову стійкість банківської системи. Серед них повільне зростання банківських вкладів фізичних осіб. Так, у структурі сукупних депозитів частка коштів фізичних осіб складає 50,6 %, що зумовлює посилену залежність стійкості банківської системи від чинників, які впливають на поведінку вкладників – фізичних осіб. Лише станом на 1 січня 2019 р. обсяг гривневих депозитів фізичних осіб перевищив докризовий рівень,

склавши 289,4 млрд грн (257,8 млрд грн на 01 січня 2014 р.). Щодо валютних депозитів, то порівняно з 2014 р. (23,0 млрд дол. США) вони зменшилися майже втричі й становили на початок 2019 року 8,7 млрд дол. США. Протягом 2019 р. та січня-вересня 2020 р. динаміка вкладів фізичних осіб також була позитивною: гривневі депозити зросли на понад 58 млрд грн, валютні – на 212 млн дол. США. Разом з тим із урахуванням індексу споживчих цін обсяг гривневих депозитів порівняно з докризовим періодом зменшився більше ніж удвічі. Сумарний обсяг депозитів на вересень 2020 року був еквівалентним 35 % ВВП (для порівняння: у Польщі – 52 %, в Угорщині – 46 %) [24].

Щодо сучасного стану, то у Основних засадах грошово-кредитної політики на 2021 рік та середньострокову перспективу зазначено окремі наслідки кризи для стійкості фінансової системи, викликані пандемією коронавірусу та відповідними карантинними заходами та визначено з-поміж інших і заходи, які сприятимуть фінансовій стабільності [23]. Варто зазначити, що завдяки зусиллям НБУ банківська система України пройшла найгострішу фазу кризи. Запровадження НБУ для нормалізації умов функціонування банківської системи екстрених заходів щодо підтримання банків позитивно вплинуло на забезпечення її стабільності.

3. Особливості механізму правового забезпечення безпеки банку

Безумовно, безпека банківської системи тісно пов'язана з безпекою окремого банку: проблеми, що виникли в одному банку, здатні привести до системної банківської кризи. Зокрема, недовіра вкладників до окремого банку може викликати масовий відтік депозитів з банківської системи. З іншого боку, проблеми банківської системи можуть підривати довіру до окремо взятого банку.

Безпеку банку можна визначити як сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для його фінансового стану дії (обставини) ліквідовані або зведені до такого рівня, при якому вони не можуть загрожувати функціонуванню банку, перешкоджати досягненню банком статутних цілей. Її об'єктом виступає окремий банк, його відділення, філія іноземного банку, а суб'єктами – органи, що здійснюють функції в цій сфері (насамперед, НБУ).

Діяльність будь-якого банку, безумовно, здійснюється з метою підтримання безпечного рівня його функціонування та передбачає реалізацію таких основних завдань:

своєчасне виявлення змін, негативних тенденцій у діяльності банку та загроз безпеці банку;

оперативне реагування на виявлені загрози безпеці банку та вжиття заходів щодо їх нейтралізації;

запобігання порушенням банком банківського законодавства та послаблення шкідливих наслідків у випадку їх вчинення.

Стан безпеки банку визначається через певні показники: обсяг сплаченого статутного фонду; обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання; обсяг вкладів фізичних осіб; кошти підприємств, установ, організацій на рахунках; відсоткова ставка банків за кредитами і депозитами тощо.

Щодо змісту діяльності із забезпечення безпеки банку, то ним є здійснення системи заходів, які забезпечують стан захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості та здатність протистояти загрозам, зберігати стабільність функціонування і розвитку відповідно до статутних цілей. Зазначені заходи спрямовуються на підтримання такого його стану, який характеризується:

стабільністю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз;

ступенем захищеності фінансових інтересів як банку в цілому, так і його клієнтів та акціонерів;

стабільністю і стійкістю фінансового стану банку;

ефективністю фінансової діяльності;

рівнем контролю за зовнішніми і внутрішніми ризиками.

Зазначеного досягається завдяки ефективному механізму забезпечення безпеки банку, що дозволяє на ранніх стадіях виявити загрози та нейтралізувати їх вплив.

Механізм безпеки банку забезпечує його стабільність, тобто – платоспроможність, ліквідність. Стабільний банк характеризується фінансовою стійкістю – здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, долати їх, в тому числі й під час кризи.

Якщо мову вести про внутрішні загрози безпеці банку, то найбільш характерними можна назвати такі: недосконала організація системи фінансового менеджменту в банку; недотримання показників ліквідності; недостатній професійний рівень співробітників; протиправні діяння співробітників

(порушення правил здійснення бухгалтерського обліку, фальсифікація витрат, привласнення доходів тощо); недоліки маркетингової політики; неефективний механізм фінансового моніторингу; недостатній рівень капіталізації; недостатній обсяг залучених коштів фізичних осіб у національній та іноземній валюті тощо.

Серед зовнішніх загроз безпеці банку поряд із політичною нестабільністю науковці виокремлюють такі: несприятливі макроекономічні умови; економічні, фінансові та банківські кризи; нестабільність фінансової, податкової, кредитної політики; низький рівень довіри до банків; конкуренція серед банків. Окрім цього, науковці вказують й на такі зовнішні загрози: недостатня фінансова стійкість банківського сектору; недосконалість банківського нагляду та регулювання, в тому числі механізму використання монетарних інструментів; висока ступінь залежності банків від зовнішніх джерел фінансування; значні коливання курсу національної валюти відносно інших валют (інфляція, дефляція) [27, с. 203].

На безпеку банку також негативно впливають такі чинники, як недосконале правове регулювання банківської діяльності, недостатній контроль НБУ за діяльністю банків, які мають базуватися на певних принципах. Зокрема, діяльність із забезпечення безпеки банку має здійснюватися з урахуванням принципів законності, комплексності та об'єктивності, що передбачають комплексну оцінку загроз, які впливають на безпеку банку. Зазначена діяльність має здійснюватися безперервно та оперативно, що дозволить своєчасно реагувати на виникнення загроз.

Іншими принципами, на яких має базуватися діяльність із забезпечення безпеки банку, є самостійність підрозділів фінансової безпеки банку. Ці підрозділи повинні мати у своєму розпорядженні всі необхідні засоби для ефективного здійснення функцій щодо забезпечення безпеки банку.

Окрім того, у діяльності із забезпечення безпеки банку варто враховувати такі принципи, як: доцільності – забезпечення безпеки не повинно призводити до погіршення умов діяльності та стану банку, перешкоджати реалізації його інтересів та витрати на їх проведення мають бути адекватними ефективності останніх; цілеспрямованості – підтримання безпеки здійснюються відповідно до завдань, які вирішує банк згідно із

затвердженою його керівництвом комплексною програмою безпеки [27, с. 202].

Суб'єкти забезпечення безпеки банківської системи, здійснюючи діяльність у цій сфері, мають право використовувати різні засоби, внутрішні й зовнішні інструменти та методи. Насамперед, банк як економічно самостійний суб'єкт господарювання використовує власні (внутрішні) заходи, направлені на досягнення безпеки, та використовує внутрішні інструменти й методи, якими регулюється фінансова діяльність банку. Серед них: управління активами й пасивами, оптимізація організаційно-функціональної структури банку тощо) та забезпечується її стабільність (капіталізація банку, формування страхових резервів, підвищення прибутковості, зниження рівня ризиків тощо). Їх застосовують персонал, адміністрація, власники банку (підрозділів).

Разом з тим, держава через уповноважені органи (насамперед НБУ) впливає на діяльність банку зовнішніми інструментами, роль яких виконують: планування; фінансовий аналіз; банківське регулювання; банківський нагляд; банківський контроль.

Ефективність функціонування банку та банківської системи забезпечується завдяки плануванню, що включає: розроблення їх фінансової моделі шляхом розрахунку прогностичних фінансових результатів (показників, нормативів, податкових платежів, обов'язкових відрахувань), а також планування різних сторін банківської діяльності (плану руху капіталу, банківських операцій, розробки і впровадження нових банківських продуктів та послуг) тощо.

У процесі вивчення фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності банку та банківської системи в цілому застосовується фінансовий аналіз. Його основним завданням є визначення показників ефективності діяльності банківської системи, банку та окремих видів операцій, аналіз чинників, що впливають на показники її ефективності та показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику (у тому числі ризику ліквідності) банківських операцій. Так, аналітичним департаментом Національного рейтингового агентства «Рюрік» здійснюється аналіз статистичної інформації щодо банківської системи України. Зокрема, за його аналізом станом на 01 квітня 2018 р. ліцензію НБУ мали 82 банківські установи (в тому числі 39 банків з іноземним капіталом), внаслідок погіршення

платоспроможності до 87 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію.

Важливою для захисту банківської системи України є інформація про найбільш збиткові та найбільш прибуткові банки. Так, за результатами I кварталу 2018 р. найбільш збитковими стали 2 банки з російським капіталом: Промінвестбанк та Укрсоцбанк (на три найбільш збиткові банківські установи за підсумком I кварталу 2018 р. припадало 81,7% загального обсягу збитку, отриманого банківською системою України). За аналізований період найбільш прибутковими були державний Приватбанк та банки з іноземним капіталом Райффайзенбанк Аваль і ОТП БАНК. На ці банки припадало 59,3% загального обсягу прибутку, отриманого банківською системою України [28].

Однією з функцій НБУ є банківське регулювання та банківський нагляд. Банківське регулювання полягає у створенні системи норм, якими регулюється діяльність банків, визначаються загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки банків виконує банківський нагляд – система контролю й активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів. Банківським наглядом НБУ охоплюються всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійовані та споріднені особи банків, банківські групи, учасники банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інші юридичні та фізичні особи у частині дотримання вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо здійснення банківської діяльності.

Метою банківського нагляду є забезпечення стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку. Банківський нагляд здійснює НБУ на індивідуальній та консолідованій основі у межах та порядку, передбачених законодавством України [19, статті 1, 55].

Під час здійснення банківського нагляду у формі інспекційних перевірок та безвизного нагляду НБУ здійснює оцінку банку. За результатами такої оцінки банку і з урахуванням оцінки його фінансового стану та бізнес-моделі, ризиків, притаманних його

діяльності, якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками, НБУ має право:

встановлювати для банку підвищені значення економічних нормативів;

вимагати від банку, його керівників, власників істотної участі вжиття заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банку, підтримання на достатньому рівні капіталу та ліквідності для покриття всіх суттєвих ризиків його діяльності, підвищення якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками.

За такої ситуації банк зобов'язаний подати план заходів щодо виконання вимог НБУ, який має відповідати вимогам НБУ, та забезпечити його виконання у визначені строки. Натомість, НБУ у разі погіршення фінансового стану банку, що становить загрозу для його вкладників та інших кредиторів, має право встановити обмеження щодо діяльності такого банку.

Окрім того, у разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ відповідно до банківського, валютного законодавства, законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, нормативно-правових актів НБУ, вимог НБУ, здійснення ризикової діяльності, що становить загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, застосування іноземними державами або міждержавними об'єднаннями, або міжнародними організаціями санкцій до банків чи власників істотної участі у банках, що становлять загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку та/або стабільності банківської системи, порушення встановлених законодавством вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки) НБУ має право застосувати заходи впливу адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози [13, ст. 67, 73].

Невід'ємною складовою системи регулювання у будь-якій сфері є контроль, метою якого є виявлення відхилень від прийнятих стандартів та порушень принципів законності, ефективності та економії витрат матеріальних ресурсів на найбільш ранній стадії з тим, щоб мати можливість ужити коригуючих заходів, в окремих випадках – притягти винних до

відповідальності, отримати компенсацію за завдані збитки або вжити заходів щодо попередження чи скорочення таких порушень у майбутньому [29, ст. 1].

Метою банківського контролю, який здійснює НБУ та інші уповноважені органи, є виявлення порушень банківського законодавства, запобігання цим порушенням, застосування заходів попередження та примусу за наслідками контролю. Під час банківського контролю здійснюється перевірка різних аспектів діяльності банківської установи, дотриманням нормативів, лімітів і показників, встановлених НБУ.

Вагомим важелем забезпечення безпеки банку є діяльність служби внутрішнього аудиту – структурного підрозділу банку (банківської групи), що здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України» від 10 травня 2016 р. № 311 з урахуванням документів Базельського комітету з банківського нагляду з питань внутрішнього аудиту та корпоративного управління, Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку на основі результатів комплексної оцінки ризиків здійснює аудиторські перевірки (аудит), зокрема, перевіряє усі процеси, які забезпечують діяльність банку, у тому числі наявність, ефективність та адекватність роботи систем управління ризиками, внутрішнього контролю. Також об'єктом перевірки підрозділу внутрішнього аудиту банку є:

- правильність ведення та достовірність бухгалтерського обліку, інформації, фінансової та іншої звітності, що складається банком, їх повноту та вчасність надання;

- незалежна оцінка впровадженої керівництвом банку системи контролю, зокрема щодо: дотримання керівниками та працівниками банку, що забезпечують надання банківських та інших фінансових послуг, вимог законодавства України та внутрішніх положень банку; виявлення та аналізу фактів порушень працівниками банку їх вимог; своєчасності усунення недоліків, виявлених під час нагляду за діяльністю банку;

- фінансово-господарська діяльність банку;

- оцінка діяльності підрозділів з управління ризиками та якість звітів про ризики, що надаються раді та правлінню банку тощо [30].

Підрозділ внутрішнього аудиту банку комплексно оцінює як зовнішні, так і внутрішні ризик. Зовнішні ризики обумовлюються насамперед змінами, внесеними до нормативно-правових актів, якими безпосередньо регулюється діяльність об'єкта аудиту та якими встановлюються правила здійснення фінансових операцій, порядок складання фінансової звітності тощо. Натомість, внутрішні ризики пов'язані з фінансовою діяльністю об'єкта аудиту (створення нових структурних підрозділів, зміна виду фінансової діяльності, суттєві зміни показників фінансового плану порівняно з попередніми роками, значне зростання заборгованості, здійснення правочинів, які не відповідають та (або) суперечать вимогам чинного законодавства тощо).

Механізм забезпечення безпеки банківської системи України спрямований на захист інтересів не лише банків, а й інших суб'єктів банківських правовідносин (власників, акціонерів, клієнтів (вкладників, позичальників, користувачів банківських послуг), керівників та співробітників банків. Об'єктами захисту також є банківські операції, матеріальні цінності та інформаційні ресурси.

Отже, з урахуванням зазначеного вище сутністю механізму забезпечення безпеки банку є захист законних інтересів усіх учасників банківських правовідносин та профілактика й попередження порушень ними банківського законодавства. Іншою стороною такого механізму є своєчасне виявлення спроб завдання шкоди банку, його власності та іміджу з боку конкурентів і злочинців, неефективного використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку.

Однак проблема забезпечення безпеки банківської системи та окремих банків, небанківських фінансових установ сьогодні виходить за межі України в умовах інтеграції та консолідації фінансових ринків, мобільності капіталу й посилення інтенсивності його обігу. Позитивною стороною інтеграції банківської системи України у світовий фінансовий простір є існування додаткових можливостей для залучення фінансових ресурсів, запозичення світового досвіду ведення банківської справи, впровадження сучасних інформаційних технологій. Водночас інтеграційні процеси спричинили і нові загрози

фінансовій стабільності банківської системи України і окремих банків – насамперед залежність від кон'юнктури світових фінансових ринків, підвищення рівня банківських ризиків, негативний вплив яких посилюються в умовах фінансової кризи.

Інтеграційні процеси ще більше актуалізували проблему використання банківської системи у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення. Це вкрай негативно впливає на окрему державу, оскільки дестабілізує нормальне функціонування фінансової та банківської системи, знижує рівень довіри до них, погіршує міжнародний імідж України, а також становить реальну загрозу для міжнародної фінансової системи. Оскільки легалізація доходів є глобальною проблемою, то важливим питанням є міжнародне співробітництво та впровадження міжнародних стандартів здійснення фінансового моніторингу у національне законодавство, а саме принципів Вольфсберзької групи (Вольфсберзькі принципи), які включають наступні пріоритетні напрями політики банків та основні елементи механізмів із запобігання використанню банківської системи для відмивання коштів. Відповідно до цих принципів в основі політики будь-якого банку повинно лежати правило, згідно якому відношення встановлюються тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено, та ідентифікації особи клієнта. Вольфсберзькими принципами також визначений механізми належного вивчення нових клієнтів та основних бенефіціарних власників, що базуються на ризик-орієнтованому підході.

Зазначені та інші міжнародні стандарти щодо здійснення фінансового моніторингу були враховані у новому Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-IX, яким запроваджено механізм належної перевірки та національну оцінку ризиків системи фінансового моніторингу для підтримки стабільної банківської системи [31, статті 11, 28, 29].

Про важливість питань безпеки банківської системи для міжнародної спільноти свідчить об'єднання зусиль керівників служб безпеки найбільших світових банків і банківських груп під

егідою Міжнародної асоціації з питань безпеки в банківській справі (надалі – Асоціації) з метою допомагати у запобіганні діям, спрямованим проти банків. За даними Асоціації, майже кожен другий міжнародний фінансовий злочин (48%) спрямовується проти банків та інших фінансових установ [32, с. 632-633].

Асоціацією узагальнено найпоширеніші зовнішні та внутрішні ризики, що загрожують безпеці банків, а саме:

зовнішні ризики: небезпека зловмисного підриву ділової репутації банку; недосконалість системи добору кадрів та брак власних коштів; надання недостовірної інформації клієнтам; використання фальшивих векселів, цінних паперів та гарантійних листів; шахрайство з кредитними картками; недосконалість структур забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки банківських установ;

внутрішні ризики: неправомірна розтрата коштів банківськими службовцями; незаконне привласнення доходу; фальшування витрат; зловживання реальними активами банку чи клієнта; перевищення повноважень управлінським персоналом; підrobка документів або внесення до них недостовірних даних; шахрайство у сфері бухгалтерського обліку [32, с. 632-633].

Безпека банківської системи України також залежить від внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування банківської системи, від економічної та політичної стабільності як в країні, так і за її межами. Так, на зниження довіри споживачів фінансових послуг до банківського сектору та погіршення якості кредитних портфелів банківської системи негативно вплинули військовий конфлікт на Сході, скорочення економічної активності, торговельні дисбаланси. Зазначене зумовило необхідність очищення банківської системи, що почалося у 2014 р., та потребувало додаткового збільшення капіталу в банки для створення значних резервів під активні операції. Однак подальший розвиток, як було зазначено у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору в Україні до 2020 р., стримували наявність таких чинників: неможливість функціонування в Україні більшості міжнародних систем інтернет-розрахунків; зловживання окремими фінансовими установами умовами кредитних договорів; відсутність дієвих алгоритмів збереження та повернення активів неплатоспроможних банків; низька ефективність нагляду за банками та іншими фінансовими установами, що не дає можливості вчасно упередити розвиток

ризиків; обмеженість повноважень та незалежності регуляторів для вжиття заходів впливу на учасників фінансового сектору; відсутність ефективних інструментів виведення з ринку проблемних фінансових установ [33].

Висновки

Отже, за сучасних умов банківська система України є особливо вразливою до впливу різних негативних чинників. На зниження довіри до банківської системи негативно вплинули анексія Криму та військовий конфлікт на Сході.

У найбільш складний період банківської кризи (2014-2015 рр.) мали місце скорочення обсягу вкладів фізичних осіб, зростання частки простроченої заборгованості за кредитами, курсові коливання, виведення неплатоспроможних банків з ринку. Причинами цього з-поміж інших було недосконале правове регулювання повноважень як Національного банку України, так і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які не повністю відповідають практиці регулювання цього питання в країнах ЄС. Із прийняттям відповідних норм у Законах України «Про Національний банк України» та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» ситуація змінилася на краще, зокрема шляхом оновлення механізму виведення банків з ринку та розширення функцій НБУ щодо цього [34]. Однак їх діяльність має спрямовуватися насамперед на уникнення системних фінансових криз, тобто на забезпечення стійкості фінансової системи держави. Іншою проблемою є неефективний механізм взаємодії зазначених суб'єктів, що не сприяє діагностуванню фінансових проблем окремих банків на ранніх етапах.

Банківська криза 2015-2018 рр. дозволила банківській системі позбутись банків, діяльність яких носила ризикований характер. Зазначене стало одним із чинників, що забезпечив проходження банківською системою коронакризи. За 2020 та 2021 рр. банківська система адаптувалася до коронакризи шляхом оптимізації систем обслуговування та мережі відділень.

Таким чином, для гарантування безпеки банківської системи України необхідно своєчасно вживати заходи із виявлення загроз, профілактики та запобігання порушенням банківського законодавства та нанесення шкоди діяльності та інтересам банків, небанківських фінансових установ. Подальші дії держави щодо підтримки стабільності банківської системи мають

стосуватися: реформування державного банківського сектору; запобігання відтоку депозитів фізичних осіб; зменшення ставки за кредитними ресурсами, наближаючи їх до рівня європейських країн; зменшення присутності іноземного капіталу в банківській системі України; зменшення обсягу готівкових коштів у грошовому обігу.

Література:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Дмитренко Е.С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 591 с.
3. Стратегія національної безпеки України: Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека *Віче*. 1998. № 11. С. 64-66.
5. Барановський О.І. Фінансова безпека : монографія. Київ: Фенікс, 1999. 338 с.
6. Економічна безпека України: внутрішні та зовнішні чинники : навч. посіб. / [М.Д. Лесечко, Я.Й. Малик, С.Д. Гелей та ін.]. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 256 с.
7. Дмитренко Е.С. Фінансова безпека держави потребує нормативно-правового врегулювання. *Віче*. 2003. № 10. С. 53-55.
8. Ластовченко І.В. Фінансові показники як основа механізму регулювання економіки. *Фінанси України*. 1998. № 3. С. 73-79.
9. Дмитренко Е.С. Загрози фінансовій безпеці держави: юридичний зміст та правовий аналіз. *Вісник прокуратури*. 2003. № 1. С. 57-59.
10. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : підруч. Київ : КНЕУ, 2012. 582 с.
11. Стрельбицька Л.М., Стрельбицький М.П. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності : монографія. Київ : Кондор, 2004. 600 с.
12. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>

13. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

14. Реверчук О. Банківський сектор та його структура в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. Вип. 19. С. 420-424.

15. Основні загрози безпеці банківської системи України та шляхи їх подолання: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2125/>

16. URL: http://dt.ua/ECONOMICS/eks-glavi-banku-mihaylivskiy-prodovzhili-termin-utrimannya-pid-vartoyu-221254_.html;
http://espresso.tv/article/2016/10/25/5_makhinaciy_cherez_yaki_zakryvayut_ukrayinski_banky

17. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

18. Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента від 24 травня 2015 р. № 170/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170/2015#Text>

19. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність: URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19 червня 2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#n4320>

21. Звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2020 рік. URL: <https://www.fg.gov.ua/storage/files/ukr2020.pdf>

22. Державна служба фінансового моніторингу України. Звіти про діяльність. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-diyalnist>

25. Національний банк України. Основні засади грошово-кредитної політики URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all>

26. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_06_2021.pdf

27. Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 200-204.

28. Національне рейтингове агентство «Рюрік». URL: http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2_018.pdf

29. Лімська декларація керівних принципів контролю від 01 січня 1977 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/604_001

30. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України: Постанова Правління НБУ від 10 травня 2016 р. № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16#Text31>.

31. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

32. Шпильовий Б.В. Структура та складові елементи системи фінансово-економічної безпеки банківських установ. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 632-637.

33. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Затверджена постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 р. № 391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15#Text>

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності: Закон України від 13 травня 2020 р. № 590-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text>